

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Ю.О. Павленко
«Миколаївщина в другій половині 60-х – на початку
90-х років ХХ ст.», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.01 – історія України.

Упродовж останнього десятиліття в Україні здійснене серйозне переосмислення теоретико-методологічних основ регіональної й локальної історій. Історична регіоналістика пройшла шлях від наукового напрямку до субдисципліни в системі історичних наук і навчальної дисципліни в системі вищої освіти. Зусиллями істориків, культурологів, соціологів, демографів, картографів та інших фахівців створюються узагальнені соціально-історичні портрети українських регіонів. Не є виключенням і Миколаївщина, життя якої завжди перебувало в полі зору історичної науки.

Дисертаційне дослідження Ю.О. Павленко видається особливо актуальним в контексті проектованої конституційно-політичної реформи та вироблення нових підходів до проблем адміністративно-територіального устрою. Не менш актуальним воно є і в академічному сенсі.

Метою дисертаційної роботи Ю.О. Павленко є комплексний аналіз соціально-економічного, суспільно-політичного та культурно-освітнього розвитку Миколаївщини в другій половині 60-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Структура дисертації зумовлена поставленою метою, завданнями і характером дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (458 позицій).

У вступі дисертантка обґрунтовує актуальність теми, розкриває її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначає мету і завдання, предмет, об'єкт, хронологічні і територіальні межі роботи, її методи, наукову новизну і практичне значення, акцентує на анотації результатів дослідження. Конкретне визначення предметно-об'єктного поля дисертації має важливе значення для

правильного, адекватного розуміння тих дисциплінарних і проблемних контекстів, в межах яких формується і досягається мета, а також завдання роботи. Окрім того, воно значною мірою нівелює «безхребетне», безпроблемне формулювання теми дослідження. (Поняття «Миколаївщина» може містити безліч різноманітних характеристик і змістів: природа регіону, географічні особливості, рослинний і тваринний світ, адміністративно-територіальний поділ, етнічна історія, соціальна інфраструктура, освітньо-науковий потенціал і т.д.).

У розділі «Історіографія, джерела та методологія дослідження» Ю.О. Павленко розкриває стан наукової розробки теми, її джерельну базу та методологію дослідження. Можна погодитись з авторським принципом поділу історіографії на два етапи: радянську і сучасну. Авторка справедливо зауважує, що праці першої групи – переважно ідеологічного, а не наукового характеру, але чомусь саме їм приділяє невиправдано основну увагу. «Невиправдано» – тому що це накладає відбиток «радянськості» на значну кількість сюжетів дисертаційного дослідження. «Невиправдано» тому, що в 60-80-і рр. ХХ ст. в українській радянській історіографії головним був один сюжетний напрямок – соціально-економічний розвиток області, а після 1991 р. на перший план виходить суспільно-політичне життя, громадсько-політичний рух. Знайшла поширення історична біографістика, соціальна історія, історія повсякдення, освіти, історія етнічних меншин. У підсумку варто було б зазначити, чим відрізняється перший етап української історіографії від сучасного? Які нові тенденції в історіографії з'явилися? Що зроблено по заявленій авторкою темі, а що ні? Наприклад, щодо монографії О. Яцунської: не анотація її потрібна, а аналіз – які аспекти суспільно-політичного життя висвітлені і як, а які не висвітлені і які дисертантка буде розкривати.

Ю.О. Павленко згадує про навчальні посібники, які в строго науковому сенсі не є науковими працями. Як факт історіографії (скоріше бібліографії), можуть бути названі, але яке прирощення знань з теми вони дають, чи транслюють готові знання? (с.16). Натомість варто було хоча б назвати праці

діаспорних учених. А де науковий доробок зарубіжної історіографії? До аналізу зарубіжної історіографії доцільно було б включити публікації Роберта Левіса, Ральфа Клема, Річарда Ровланда, Яна Деленбранта, Пітера Вороби, Девіда Лейна, Кена Джовіта, Ендрю Волдера, Тері Мартіна, Владіміра Шляпентоха, Шейли Фіцпатрик, Рональда Суні, в яких з різних методологічних позицій характеризується радянське суспільство, національна політика в СРСР, становище України і українців у 60-80-і роки ХХ ст.

Експертиза історіографічного освоєння історії Миколаївщини 60–80-х рр. ХХ ст., хоч і виконана повно та розлого, не приводить читача до усвідомлення «недосліджених та фальсифікованих аспектів» цієї історії (с.17).

Дисертація Ю.О. Павленко базується на об'ємній джерельній базі. Її основу становлять документи та матеріали Державного архіву Миколаївської області, опубліковані збірники документів і матеріалів, статистичні збірники, довідники, щоденники, преса. Дисертантка критично, аж до заперечення, оцінює змістову наповненість названих джерел. Зокрема, зазначає, що статистичні збірники не відображають реальний стан речей (с. 21-22). Виникає питання, для чого їх тоді залучати, якщо вони не дають можливості відобразити об'єктивну картину життя? Статистика, «так звані наукові праці», та ж преса: їй дається спочатку «вбивча» характеристика, як джерела, а потім зазначається, що ж у ній є. З представленої джерельної бази не зрозуміло, на основі чого можна зробити критичний порівняльний аналіз, де автор може взяти об'єктивний, достовірний матеріал? Із змісту дисертації зрозуміло, що матеріали критичного спрямування взяті переважно з уже опублікованих праць. Але авторка могла його взяти з першоджерел, якби до роботи залучила документи центральних архівів, фонди статистичного управління області, комітетів народного контролю, партійного контролю, редакцій газет, в яких зберігаються листи, скарги, заяви робітників, колгоспників, інтелігенції. А ще ж є спогади, щоденники, інтерв'ю, неопубліковані дописи в газети та ін. Використання джерел особового

походження допомогло б повніше і глибше розкрити реалії повсякденного економічного, громадсько-політичного і культурного життя населення області.

В дисертації Ю.О. Павленко привертає увагу методологія дослідження. Вона розкриває широкий дослідницький інструментарій, яким Юлія Олександрівна оперує для вирішення поставлених завдань. Його використання дає розуміння того, що радянський режим своєю колоніальною політикою в Україні стримував дослідження Півдня України. Академічна політика провінціалізувала українську гуманітаристику, не сприяла міждисциплінарним та порівняльним студіям. Україну радянська ідеологія дозволяла бачити лише частиною Росії, а не Європи чи Близького Сходу. Слідуючи логіці, можна було сподіватися, що пострадянська Миколаївщина постане в дисертації в коректному порівнянні з відповідними регіонами далекого і близького зарубіжжя. Дисертантка зобов'язана була це зробити. Як і предметно обґрунтувати, чому саме Миколаївська область стала предметом дослідження? Воля авторки? Чи область є особливою, відмінною від усіх інших областей України? Чи, навпаки, вона є типовим прикладом, що характеризує певний регіон? Яке місце займає область в українській соціально-економічній палітрі, інфраструктурній різноманітності, пропорціях у рівнях людського розвитку? Пояснити, що авторка розуміє під «розвитком», а що під «застоєм»? Що криється за «розвитком» в умовах «застою»?

Думаю, що методологічний підрозділ дисертації міг бути підсилений теоретичними положеннями монографії Я. Верменич «Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні» (К.: Інститут історії України НАН України, 2003), колективної монографії «Схід і Південь України: час, простір, соціум. У 2-х томах, т.1 (К.: Інститут історії України НАН України, 2014). Остання, зокрема, прямо стосується дисертації. Вона присвячена теоретико-методологічному обґрунтуванню нових просторово-часових підходів до дослідження регіональної специфіки Сходу і Півдня України. Методологічний характер носить аналіз історичних витоків диспропорцій і асиметрій у розвитку

регіонів, глибинних причин незбігу політичних орієнтацій, ментальності та історичної пам'яті населення. Однак ці праці авторка чомусь не згадує.

Значна увага приділена в дисертації Ю.О. Павленко промислового та аграрному будівництву в Миколаївській області протягом 1965-1984 рр. Йдеться про збільшення асигнувань на капітальне будівництво, розвиток аграрного сектора. Розділ II, а також підрозділ 4.1 «Перетворення в економіці Миколаївщини» в 1985-1991 рр. сумарно займають приблизно 44% основного тексту дисертації. Там є і новаційні оцінки, а є й опис старих, віджилих схем, технологій. Якою сьогодні може бути оцінка того «прогресивного» колективного підприємства Баштанки, про який з таким захопленням пише авторка дисертації? Або, чи відповідає дійсності таке твердження Юлії Олександрівни: косигінська реформа не дала результату, бо її ідеї не дійшли до трудових колективів (с. 60). А якби дійшли? Це щось змінило б?

В роботі трапляються й інші рецидиви радянської історіографії «розвитку» економіки в умовах «застою». Наслідки такого «процесу» відомі: радянська економіка дуже швидко розвалилася, бо не базувалася на об'єктивних законах розвитку. Тому приділяти стільки уваги неефективній економіці, практиці такого господарювання, що консервувало відсталість, думаю, недоцільно. А от що потребувало більшої уваги дисертантки – то це соціальні наслідки такої економіки: рівень і якість життя населення, його настрої, охорона здоров'я, екологія, соціальне забезпечення, соціальне самопочуття, тривалість життя та ін.

Більш вдалими є розділи третій і четвертий дисертації Ю.О. Павленко. В них досліджено генезис суспільно-політичного розвитку та зміни в культурному й освітньому середовищі області, показано, як у другій половині 1980-х років з поширенням гласності та демократизації на Миколаївщині виникали і розгортали діяльність нові суспільно-політичні й громадсько-культурні рухи, організації, об'єднання. Водночас вважаю некоректною назву підрозділу 3.1 «Суспільно-політичний поступ Миколаївщини застійної доби» (с.82): поступ у період застою – це як? До того ж у ньому йдеться про боротьбу влади з дисидентським рухом,

шістдесятниками... Але ж на с.3 авторка твердить, що у 60-80-і рр. ХХ ст. відійшли в минуле репресії.

Позитивної оцінки заслуговує висвітлення в дисертації культурно-духовної сфери, суспільно-політичного життя. Висновки в роботі логічно обумовлені, аргументовані. Статті, а їх 14, та наведені авторкою дані апробацій, підтверджують достовірність наукових результатів, а також їхню новизну. Остання полягає в тому, що вперше в українській історіографії комплексно досліджено соціально-економічний, суспільно-політичний та культурно-освітній розвиток Миколаївщини в другій половині 60-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.

Практична значимість одержаних Ю.О. Павленко результатів підтверджується зв'язком дисертаційного дослідження з науковою темою «Актуальні проблеми історії Півдня України в загальноісторичному вимірі» кафедри історії України Миколаївського Національного університету імені В.О. Сухомлинського, а також можливостями їх використання для подальших наукових досліджень та в навчально-виховних цілях.

Автореферат та публікації Ю.О. Павленко відображають основний зміст дисертації. Хоча окремі підрозділи в авторефераті чомусь позбавлені висновків (с. 9,12). За незрозумілою логікою сформований в дисертації «Список використаних джерел і літератури». Окремого розгляду, вважаю, потребувала природозгубна спрямованість діяльності окремих господарюючих об'єктів області, її «тіньова» економіка. Окремі сторінки роботи перенасичені цифрами (с. 33,43,44,55,70,129,153 та ін.), вони невиправдано присутні навіть у висновках (с.190-191, 193-194).

Зазначені зауваження, на мій погляд, є важливими, однак вони не знижують цінності виконаної Ю.О. Павленко кваліфікаційної роботи та не впливають вирішальним чином на її загальну позитивну оцінку. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним загалом на належному науково-теоретичному рівні. Вона містить нові науково обґрунтовані результати в галузі регіональної історії України.

Враховуючи вищесказане, вважаю, що дисертація «Миколаївщина в другій половині 60-х – на початку 90-х років ХХ ст.» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19 серпня 2015 р. та №1159 від 30 грудня 2015 р., а її авторка – Юлія Олександрівна Павленко заслуговує надання їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України

В.М. Даниленко

